

Svetlana Tomić¹
Fakultet za strane jezike
Alfa BK Univerzitet

Originalni naučni rad
UDK 811.163.41[367.622:305-055.1/.2
316:81'27]:305-055.1/.2
Submitted: 17.10.2025.
Accepted: 30.01.2026.

DOI <https://doi.org/10.2298/SOC2601050T>

OD NEZNANJA I IGNORISANJA DO DEMONIZACIJE: RODNI IDENTITETI KROZ PRIZMU INSTITUCIJA KOJE OBLIKUJU JEZIČKE NORME

From Ignorance and Ignoring to Demonization: Gender Identities Through the Lens of Institutions That Shape Linguistic Norms

APSTRAKT: Cilj rada je da ukaže na iskrivljavanje osnovnih postulata u vezi sa kategorijom roda u lingvistici koje su tokom nedavne javne rasprave o rodno osetljivom jeziku sprovodili neki od ključnih predstavnika naučnih, obrazovnih i kulturnih institucija u Srbiji. Rasprava je pokrenuta nakon 20. maja 2021. godine, kada je Narodna skupština Republike Srbije usvojila Zakon o rodnoj ravnopravnosti, kojim se po prvi put uvodi obavezna upotreba rodno osetljivog jezika u administraciji, obrazovanju i medijima. Odbor za standardizaciju srpskog jezika oštro se usprotivio ovom zakonu i pogrešno predstavljao znanja o jeziku i rodu. Kako bi se identifikovala veza između iskrivljavanja znanja i društveno-političkih posledica stvaranja epistemološke nepravde, rad kombinuje lingvističke metode (kritička analiza diskursa) sa studijama neznanja. Rezultati istraživanja odnose se na: a) skrivanje i iskrivljavanje činjenica (iz opšte lingvistike i istorije srpskog jezika); b) ignorisanje novih znanja i problema (standardizacija rodne leksike; rešavanje problema u sintaksi i interpunkciji); c) gradaciju jezika povređivanja koji se koristi za širenje govora mržnje i prenošenje predrasuda o rodnim identitetima.

KLJUČNE REČI: rod u lingvistici i sociologiji, rodno osetljiv srpski jezik, rodni identiteti, studije neznanja, epistemološka nepravda

ABSTRACT: The paper explores the distortion of fundamental postulates regarding the gender category in linguistics by some of the key representatives of scientific, educational, and cultural institutions in Serbia, during the recent public debate

---

1 tomic.svetlana@gmail.com; ORCID: 0000-0002-5082-3764

on gender-sensitive language. The debate emerged after May 20, 2021, when the National Assembly of the Republic of Serbia adopted the Gender Equality Law, which introduced the mandatory use of gender-sensitive language in administration, education, and media. The Committee for the Standardisation of the Serbian Language strongly opposed this law by misrepresenting knowledge about language and gender. To identify the link between the distortion of knowledge and the socio-political consequences of creating epistemic injustice, this paper combines linguistic methods (critical discourse analysis) with ignorance studies. The research findings are related to: a) the concealment and distortion of facts (from general linguistics and the history of the Serbian language); b) ignorance of new knowledge and issues (standardization of gender-related vocabulary; addressing problems in syntax and punctuation); c) the gradation of hurtful language used to spread hate speech and convey prejudices about gender identities.

KEYWORDS: *gender in linguistics and sociology, gender-sensitive Serbian language, gender identities, ignorance studies, epistemic injustice*

Uvod

Sporovi o rodnoj dimenziji jezika nisu novi niti su specifični samo za jednu kulturu. Sreću se u Srbiji, u susednim zemljama nastalim nakon raspada SFR Jugoslavije, u slovenskim i neslovenskim kulturama, u ekonomski razvijenim i manje razvijenim državama. Na primer, u Švedskoj se tokom 2012–2015. vodila debata zbog uvođenja nove rodno inkluzivne zamenice „hen” (Tavits and Perez, 2019). U Francuskoj sporovi traju od Francuske revolucije, a „dramatičan uspon” uočen je posle 2016. godine zbog rodno inkluzivnog jezika (Coady, 2024: 50). U Sloveniji je 2018. godine buru u javnosti izazvala interna odluka Fakulteta umetnosti Univerziteta u Ljubljani da se sva zvanja i titule pišu u gramatičkom ženskom rodu kao generičkom i inkluzivnom za sve rodove (Kuhar and Antić Gaber, 2022: 241–264). U srpskom jeziku su rasprave o rodnoj dimenziji jezika stare najmanje 100 godina, deo su nasleđenih problema iz perioda jugoslovenske kulture i još uvek nisu temeljno istražene (Tomić, 2021a). Sporovi o rodno osetljivom jeziku (u daljem tekstu ROJ²) intenzifikovali su se u Srbiji od 20. maja 2021. godine, kada je Narodna skupština Republike Srbije velikom većinom

2 Pojam „rodno osetljiv jezik“ koristim u širem značenju od savremene feminističke lingvistike u Srbiji (Savić i Stevanović, 2019: 23; Cvetinčanin Knežević i Lalatović, 2019: 29) zbog relevantnih kritičkih korekcija LGBT aktivista i teoretičara a uzimajući u obzir ozbiljne probleme savremene upotrebe jezika u srpskom društvu, kao što su funkcionalna nepismenost mladih i porast govora mržnje prema ženama i LGBT+ ljudima u medijskoj i široj društvenoj komunikaciji. ROJ definišem kao sposobnost tačne i uljudne upotrebe jezika zasnovane na kulturi rodno svesne i rodno fer komunikacije koja omogućava artikulaciju, poštovanje i političko promovisanje rodne različitosti i fluidnosti. Dobrim delom na ovu korekciju razumevanja ROJ-a uticao je Aleksa Milanović (2021), univerzitetski profesor, LGBT aktivista i teoretičar, koji je odmah na početku medijske debate o ROJ-u u Srbiji, 4. juna 2021. godine, uputio kritičku zamerku normativnoj diskriminaciji prema ženama i LGBT+ zajednici jer podrazumeva samo binarni pogled na rodove kao vrstu patrijarhalnog heteronormativnog razumevanja seksualnosti.

glasova usvojila *Zakon o rodnoj ravnopravnosti* (u daljem tekstu ZoRR), u kojem je ROJ uveden kao obavezan u javnoj upravi, medijima i obrazovanju.³

U javnosti, snažno protivljenje ROJ-u izrazio je Odbor za standardizaciju srpskog jezika (u daljem tekstu Odbor), telo koje je osnovano kao neformalno udruženje 12. decembra 1997. sporazumom nekoliko institucija sa ciljem da se normira srpski jezik nakon raspada SFR Jugoslavije. Od utemeljenja Odbor uživa veliki ugled zato što su ga osnovali lingvisti sa međunarodnom reputacijom (akademici Pavle Ivić i Milka Ivić) i zato što institucije koje su u sastavu Odbora predstavljaju najviše naučno-obrazovne i kulturne ustanove u Srbiji. Odbor čine predstavnici ključnih institucija - za formiranje, prenošenje i kontrolisanje znanja o pravilima upotrebe srpskog jezika na tri teritorije (Srbija, Republika Srpska, Crna Gora) na kojima se srpski koristi kao službeni jezik i izučava na fakultetima.⁴ Iako predstavlja skup najviših naučno-obrazovnih institucija, Odbor je od početka medijske debate o ROJ-u koristio nenaučne argumente (najčešće argument autoriteta, argument većine i argument protiv čoveka) (Tomić, 2023) i prenosio negativne političke poruke o ROJ-u i ZoRR-u, razvijajući govor mržnje prema ženama i LGBT+ osobama, ali i politiku demonizacije prema LGBT+ osobama, označavajući ih kao opasnost i pretnju za srpsko društvo. Govor mržnje je inherentno diskriminatoran, jer je reč o upotrebi jezika koji omalovažava osobu ili grupu *na osnovu njihovih identitetskih karakteristika* (pola, roda, rase, religijskog opredeljenja, etničke pripadnosti, nacionalnosti...) i time podstiče ili odražava diskriminaciju, predrasude i netoleranciju. Diskriminacija je jedna od ključnih posledica govora mržnje; istraživanja često napominju potvrde iz empirijskih studija: da je govor mržnje ozbiljan fenomen jer prelazi u zločin mržnje, odnosno da je to verbalno nasilje koje vodi fizičkom nasilju (Nikolić, 2018: 44; Szilagy, 2018: 8).

Veoma brzo nakon usvajanja ZoRR-a, Odbor je pozvao Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC) u savez, i naredne tri godine, pod plaštom brige o srpskom jeziku, vodio antirodnu politiku koja je uticala da Ustavni sud u junu 2024. suspenduje ZoRR.⁵ Skoro 40 univerzitetskih profesora i profesorki prava tu odluku Ustavnog suda smatra presedanom u istoriji srpskog pravosuđa, jer, kada je ispitivao

---

3 U jednom broju istraživanja ukazalo se na površan odnos Vlade RS prema merama za rodnu ravnopravnost koje su se svele na formalno ispunjenje zahteva EU tj. „štikiranje kućica na formularu” (Petrović, 2022) ili na „performativnu evropeizaciju” (Zaharijević and Antonijević, 2023), a usvajanje Zakona o srpskom jeziku videlo se i kao kontradiktorno postupanje prema rodnoj ravnopravnosti i jezičkoj politici (Mandić i Čeriman, 2025).

4 Odbor čine predstavnici sledećih institucija: tri akademije nauka - Srpska akademija nauka i umjetnosti (SANU), Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (CANU) i Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske (ANURS); Matica srpska; Institut za srpski jezik u Beogradu (SANU); šest filoloških fakulteta (zapravo, reč je o šest srbističkih katedri) u Beogradu, Novom Sadu, Nikšiću, Nišu, Istočnom Sarajevu i Banja Luci; Univerzitet u Kragujevcu i Srpska književna zadruga u Beogradu.

5 Antirodna politika odnosi se na skup stavova, ideja i izraza koji negiraju ili dovode u pitanje rodnu ravnopravnost, često pokazujući negativne stavove prema rodnim manjinama. Pojavljuje se početkom 21. veka u Evropi, a ubrzo proširuje na druge kontinente, usmerena je „protiv onoga što (antirodne struje) definišu kao, „rod” i „rodnu ideologiju” (Kováts,

pojedine odredbe drugih zakona, Ustavni sud nije donosio takvu radikalnu meru. Zbog toga potpisnici „Otvorenog pisma stručne javnosti Ustavnom sudu” smatraju „da Ustavni sud ne štiti Ustav već izvore odlučivanja koji su u suprotnosti s Ustavom” (Peščanik, 2024).

Metodološki okvir

Cilj ovog rada je da osvetli odnos Odbora kao regulatora jezičke norme prema lingvističkom znanju o rodu i rodnim identitetima i ukaže na vezu Odborovog iskripljavanja tog znanja sa govorom mržnje i ugrožavanjem ljudskih prava. Počelo se sa ignorisanjem novih znanja o rodu i rodnoj leksici kao i predloga za poboljšanje jezičke standardizacije (upotrebe jezika i jezičke komunikacije). Usledilo je izostavljanje dokaza za antirodne tvrdnje koje je omogućavalo da se proizvode epistemološke greške. Iskripljavala se društvena percepcija prema osetljivim društvenim grupama i time se pojačavala polarizacija u društvu. Sve to rezultiralo je suspendovanjem ZoRR-a u junu 2024. godine.

Premda je Odbor i pre 2021. godine zastupao antirodna gledišta a od 2021. postao ključni akter u antirodnom diskursu i politikama, Odbor se često izostavljao iz akademskih analiza antirodnih politika objavljenih na srpskom jeziku (Zaharijević i Lončarević, 2020; Stojanović i Milanović, 2023; Bobičić i Petrović, 2025), u prvo vreme javne debate jedino ga pominje Petrović (2022) u radu objavljenom na engleskom jeziku. Čak i kada se prepoznaje specifičnost srpskog antirodnog diskursa, u kojem je *jezik* bio povod za suspenziju ZoRR-a (Zaharijević, 2025: 8), propustila se prilika da se ukaže na stratešku simbiozu Odbora sa SPC-om, što je bio glavni faktor pobede antirodnih politika u Srbiji.⁶ Dakle, to nije bila snaga naučnih argumenata već taktičko savezništvo sa SPC kao institucijom za koju se utvrdilo (Stamenković, 2022) da ima jak politički uticaj. Slično tome, Odbor se retko pominje i u studijama koje istražuju uticaj antirodnih narativa u onlajn medijima (Milanović, 2022; Bobičić i Stojčić, 2023; Ranković i Bjeloš, 2023). Navedeni radovi doprinose razumevanju posledica antirodnih politika koje su se formirale od 1990-ih uz učešće desničarskih pokreta, intelektualnih krugova i SPC, kao i njihovog onlajn širenja kroz dezinformacije i govor mržnje.

2017: 176). Antirodni diskurs može se manifestovati kroz jezik, medije, obrazovne sisteme, zakonodavstvo i društvene norme, održavajući rodne stereotipe, nejednakost i diskriminaciju.

6 U analizi studije slučaja „Uvođenje rodno osetljivog jezika u zakonske okvire Republike Srbije” Stojanović i Milanović navode Maticu srpsku kao “jednu od ključnih institucionalnih aktera u ovoj javnoj raspravi” (Stojanović i Milanović, 2023: 43), ali ni u jednom trenu ne objašnjavaju da je Matica srpska sastavni član Odbora za standardizaciju srpskog jezika, kao i to da je SPC akter koji u raspravama o ROJ-u učestvuje nakon poziva predstavnika Odbora. Iako Stojanović i Milanović (2023: 62) ukazuju na ulogu SPC u antirodnom delovanju sa drugim akterima, oni ostavljaju po strani konsolidaciju mreže tih aktera. Neki intelektualci koji su bili kreatori anitrodnog diskursa sa početka 21. veka (navedeni kod Zaharijević i Lončarević, 2020), učestvovali su na prvoj i drugoj konferenciji koje je Odbor organizovao povodom ROJ-a i ZoRR-a i bili su u sastavu radne grupe za razmatranje sadržaja udžbenika iz biologije (Tomić, 2022c).

Naspram saopštenih, postoje radovi koji su se u novije vreme bavili Odborom: osvetljavaju preuzimanje Odborovog diskursa od strane SPC (Zlotrg, 2023), ukazuju na kontradiktorne reakcije državnog aparata prema ROJ-u i korišćenje moralne panike Odbora i SPC-a radi suspenzije ZoRR-a (Mandić i Čeriman, 2025), objašnjavaju ulogu Odbora u kreiranju nacionalističke jezičke politike i njenog plasiranja putem tabloida i populističkih medija (Stevanović i Savić, 2025). Mada se pomoću predstavljene grupe radova ukazivalo na različita odstupanja Odbora od naučnog rada, ipak nedostaje potpuniji uvid u zloupotrebu naučno-obrazovnog autoriteta Odbora i posledice koje takva zloupotreba ostavlja na društvo.

U odnosu na pomenute radove, ovaj članak se izdvaja fokusom na rad Odbora kao jezičko normativne organizacije (udruženja) i na ispitivanje Odborovog odnosa prema znanju i neznanju o jeziku, rodnim dimenzijama jezika, eventualnim društveno-političkim potrebama za jezičkim promenama. Za tu vrstu analize korišćena je opšta lingvistička literatura o fundamentalnim jezičkim postulatima (Corbett, 1994; Crystal, 2008), istorijsko-lingvistička literatura (Stefanović Karadžić, 1814; Smolskaya, 1996), literatura o femininoj leksici iz dalje i bliže prošlosti (Savić et al., 2009; Stankov, 2011; Tomić, 2021a; Radibratović, 2024), radovi o kvir lingvistici (Poštić i Hodžić, 2006; Bilić i Kajinić, 2017; Jones, 2021; Pejak, 2021), jezičke preporuke feminističkih lingvistkinja za javnu upotrebu rodno osetljivog jezika i izveštavanja u medijima (Savić, 1998; Savić i Stevanović, 2019; Cvetinčanin Knežević i Lalatović, 2019), kao i jezičke preporuke za upotrebu nediskriminatorskog jezika i izveštavanje koje su objavljivala LGBT+ zajednica i kvir lingvistika (Labris, 2004; Živković, 2006; Gayten-LGBT, 2016). Podatke o rodnoj diskriminaciji i ljudskim pravima preuzeti su od Beker i Janjić (2023), Poverenika za zaštitu ravnopravnosti (2024), dok su za govor mržnje i politikama demonizacije konsultovani Manne (2018), Nikolić (2018), Szilagyi (2018), Amnesty International (2021), Milanović (2022).

Ovo istraživanje ima teorijsko utemeljenje u sociolingvistici, kritičkoj lingvistici i studijama neznanja. Prva dva uporišta su lingvistička: sociolingvistika razmatra sve aspekte odnosa jezika i društva (jer jezik nastaje u društvu), a kritička lingvistika je proizašla iz nje i ispituje skrivena značenja u govoru i pisanju koja se kreiraju u institucijama (prostorima moći) kako bi se pomoću jezičkih manipulacija vršio uticaj na društvo. Treće uporište se nadovezuje na drugo i čine ga studije neznanja („ignorance studies“), interdisciplinarno polje koje ispituje poreklo, proizvodnju i funkcije neznanja u društvu, a u ovom radu se očituje preko ispitivanja (Odborovog) organizacionog neznanja („organizational ignorance“). U biti, moja kritička pozicija deo je „lingvističkog aktivizma“ kojim se zarad dobrobiti društva istupa protiv jezičkih manipulacija koje proizvode autoriteti iz pozicije moći, upozorava na diskriminaciju i bori se protiv štetnih postupaka u nauci i društvu.⁷

Empirijski korpus koji je odabran za analizu čine javna formalna saopštenja Odbora, javni iskazi i naučni radovi rukovodstva Odbora, njihovih članova i saradnika, kao i najviših predstavnika SPC. Preciznije, reč je o sledećoj grupi tekstova: saopštenja i odluke predsednika Odbora objavljeni u tradicionalnim (Tanasić, 2021a; Tanasić, 2021b) i onlajn medijima (*Zaključci naučnog skupa*

7 Detaljnije o jezičkom aktivizmu ili aktivističkoj lingvistici videti u: Starčević et al., 2019.

„*Srpski identitet, srpski jezik i Zakon o rodnoj ravnopravnosti*” (2025) kao i zasebnim knjigama (Brborić et al., 2006; Vuksanović, 2018); javne izjave⁸ predsednika Matice srpske kao člana Odbora (Stanić, 2024) i patrijarha SPC kao saveznika Odbora (RTS, 2023); naučni članci uticajnih predstavnika SPC-a (Bulović, 2021) i naučnika koji saraduju sa Odborom (Antonić, 2021)⁹ ili su u sastavu Odbora (Bjelaković, 2021).

Kako bi se prepoznala veza između iskrivljavanja znanja (epistemološke greške) i socio-političkih posledica očuvanja epistemološke nepravde, u radu kombinujem metodologiju ispitivanja organizacionog neznanja sa metodom kritičke lingvistike (kritička analiza diskursa). U nastavku rada objasniću kontekst osnivanja Odbora kao uticajnog aktera jezičke politike. Potom ću predstaviti Odborov odnos prema starim i novim znanjima o rodu. Nakon toga ću osvetliti iskrivljavanje znanja iz kvir lingvistike od strane Odbora i njegovih istaknutih saradnika. U tim delovima rada upućujem na ignorisane relevantne međunarodne radove iz opšte lingvistike i na takođe ignorisane relevantne izvore iz istorije srpskog jezika. U analizi govora mržnje koristim kritičku analizu diskursa (metod kritičke lingvistike) radi otkrivanja skrivenih poruka i jezičkih manipulacija u tekstovima članova i saradnika Odbora jer takvim porukama Odbor zloupotrebljava svoju društvenu moć i utiče na društvo. Posebnu pažnju posvetiću gradaciji govora mržnje u javnom diskursu prema ženama i naročito prema LGBT+ osobama koji je oblikovan politikom demonizacije, tj. označavanjem LGBT+ osoba kao opasnih. Skrećem pažnju da takvih primera ima dosta, no ovde se zbog ograničenog prostora usredsređujem samo na jedan broj javnih saopštenja, naučnih radova i intervju uticajnih članova Odbora i njihovih saradnika radi uvida u ponavljajuće obrasce problema. Selekcija korpusa učinjena je zbog toga što su javna saopštenja Odbora („Odluke“) bila objavljena u (tradicionalnim i onlajn) medijima, te su zato imala snažan odjek u javnosti, ali i uticaj na oblikovanje retorike predstavnika SPC-a (kako je pokazala Zlotrg, 2023); pojedini naučni radovi i novinski intervju odabrani su kako bi se pokazalo da su Odbor i njegovi saradnici svoju pseudolingvističku argumentaciju govora mržnje (koji je najpre bio usmeren prema ženama) dalje razvijali pomoću različitih tipova govora mržnje prema članovima društva sa nebinarnim rodnim identitetom.

Jezička politika u Srbiji, osnivanje i način rada Odbora

Premda je osnovan u novim društveno-političkim okolnostima, Odbor je zadržao konzervativni model jezičkog planiranja.¹⁰ Taj model, kako je pokazala Filipović (2009; 2011), između ostalog, karakteriše stroga kontrola i ograničavanje rodnih aspekata srpskog jezika, koje sprovode strukturalistički orijentisani jezički stručnjaci — većinom muškarci, pretežno univerzitetski

8 Javne izjave su deo javnog diskursa kojim se oblikuju stavovi, vrednosti i društvena značenja.

9 Antoniće je ranije izdvojen kao uticajan antirodni akter (Zaharijević i Lončarević, 2020).

10 U lingvistici jezičko planiranje se definiše kao nastojanje da se reše komunikativni problemi nekog društva pomoću jezičke politike, izbora jezika i dijalekata, uređenja jezičkih pravila, načina pisanja, programa opismenjavanja itd. (Crystal, 2008: 268).

profesori.¹¹ Ovakvim izborom metodologije i kadrova, Odbor je zanemario preporuke o demokratizaciji jezičke politike, koje su bile istaknute još krajem 1980-ih godina (vidi u: Škiljan, 1988). Sličan stav ima Bogetić (2022: 18), ističući da je „potrebno da predlozi o jezičkim promenama budu deo šireg društva u okviru snažnijeg razgovora o kolektivnom interesu, i da moraju da dobiju snažniju političku podršku kako bi opstale.“¹²

Kada se iz perspektive studija neznanja razmotri odnos Odbora kao institucije prema neznanju, postaje jasno da su nova rodna znanja („poznate nepoznanice koje je moguće saznati” ili, „knowable known unknowns”, Roberts, 2023: 370) — akumulirana u Srbiji od kraja 20. veka zahvaljujući alternativnim obrazovnim akterima, poput centara za ženske studije i LGBT+ organizacija — ostala van okvira stručnog i naučnog legitimiteta Odbora. S jedne strane, ta znanja donela su dragocena kritička ispitivanja posledica dominacije patrijarhalnog sistema u društvu, često nudeći i konkretna rešenja za identifikovane probleme. S druge strane, u srpskom kontekstu, ona su kontinuirano marginalizovana, a posebno u jeku antirodnih politika — često osporavana i sa naučne strane no bez ozbiljne epistemološke ili empirijske analize. U domenu jezičke politike, ova znanja su podstakla razvoj feminističke i kvir lingvistike kao savremenih sociolingvističkih pravaca koji ispituju odnose između pola, roda, seksualnosti i jezika. Ipak, umesto da budu uključena u rešavanje društvenih i jezičkih problema, znanja koja potiču iz perspektive rodnih i seksualnih manjina uglavnom su sistematski potiskivana. Takva praksa poznata je kao, „epistemološka nepravda” (*epistemic injustice*, termin Mirande Fricker, 2007), predstavlja epistemološki i etički relevantan društvenopolitički fenomen, jer se znanja koja se tiču marginalizovanih grupa i koja mogu da poboljšaju njihov položaj u društvu percipiraju kao potencijalni naučni i društveni rizik – zato što su pretnja poziciji privilegovanog i dominantnog aktera.

Teorijski izgrađen na strukturalističkom razumevanju jezika kao apstraktnog sistema jezičkih jedinica bez razmatranja veze jezika i društva, Odbor je godinama unazad ignorisao nova sociolingvistička (feministička i kvir)¹³ znanja o rodu (o složenosti rodnih identiteta i novoj rodnoj leksici,¹⁴ o

11 Drugi istraživači, npr. Bogetić (2022: 11) pominju „diskreditaciju femininih nastavaka koja je zasnovana na modernom ideološkom kriterijumu” i kao izvor navode naučni članak akademika Predraga Pipera iz 2016. O prethodnim radovima Pipera iz 2009. i 2014. u vezi sa pomenutom temom videti u: Tomić, 2021a.

12 O odnosu jezika, antirodnog diskursa i antirodne mobilizacije u Istočnoj i Centralnoj Evropi detaljnije videti zbornik radova koji je uredila Bogetić 2025. Koliko je tema veze jezika i antirodne mobilizacije u Srbiji složena pokazuje i nedavni bibliografski prilog od preko 150 odrednica (Mandić i Čeriman, 2025).

13 Ignorisanje feminističke lingvistike otvoreno će priznati Radić (2021: 78-79): „Na u javnosti vidljive proizvode ‘feminističke lingvistike’ srbisti su, uglavnom, gledali sa strane, verovatno s uverenjem da će njihovo dejstvo na jezik, kao u slučaju svih dosad nam poznatih ideoloških paradigmi, biti marginalno – ograničeno na leksički sloj i pojedine pojmovne domene. Bez odziva su, stoga, ostajala i usamljena upozorenja da se ta paradigma koristi polugom sposobnom da naruši ustrojstvo jezika i degradira ljudsku misao, da bi pobuna usledila tek kad je donesen Zakon koji nas obavezuje da tu polugu i sami koristimo. Hoćemo li to učiniti?” Na teme iz kvir lingvistike (Poštić i Hodžić, 2006; Bilić i Kajinić, 2017) Odbor se nije osvrtao.

14 Kontrola i ograničavanje rodnih aspekata može da se prati i na planu leksike, gde u slučaju imenovanja profesije, zanimanja i socijalnog statusa žena *standardizovan* skup reči nije prenesen u formalnom obrazovanju, dok se u slučaju LGBT+ osoba preuzela stara

problemima diskriminatornog izveštavanja u medijima itd¹⁵), ali i nove političke orijentacije Srbije povezane sa procesom pridruživanja EU, koja je, od 2004, a naročito u periodu 2009–2013, pomoću važnih zakona i strategija išla u pravcu politika urođnjavanja, regulisanja rodne ravnopravnosti, terminologije i izraza (Antonijević i Beker, 2017; Pajvančić, 2021).

Knjige koje dokumentuju prve dve decenije rada Odbora (Brborić et al., 2006; Vuksanović, 2018) pokazuju da se Odbor retko bavio različitim rodnim identitetima npr. nebinarnom leksikom iako je literatura o tom pitanju u to vreme rasla. Izgleda da se Odbor samo jednom do sada osvrnuo na neko kvir pitanje – i to 1. avgusta 2017. godine, na molbu Poverenice za zaštitu ravnopravnosti – kada je krajnje površno i činjenično netačno odgovorio da izraz „homoseksualizam“ nema negativnu konotaciju.¹⁶ Ignorisanje znanja uslovalo je „sistemske“ i „ljudske greške“ u radu Odbora. U prvom slučaju, Odbor nije nadomestio propuste u neznanju pozivom na saradnju npr. specijalista za feminističku i kvir lingvistiku,¹⁷ a u drugom slučaju, kako će se videti u nastavku rada, prenosio je netačna i nepotpuna znanja o rodnoj dimenziji jezika.

U okviru politika urođnjavanja, novi standardizacijski procesi rodno osetljivog i nediskriminatornog jezika, kojima su najviše doprineli profesorka emerita dr Svenka Savić (2009) i organizacija za lezbejska ljudska prava Labris (Živković, 2006), prihvaćeni su od strane nekih državnih institucija (Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike; Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost), kao i nezavisnih i samostalnih državnih organa (Zaštitnik građana; Poverenik za zaštitu ravnopravnosti). Na primer, na sajtu Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost postavljen je priručnik za upotrebu ROJ-a (Cvetinčanin Knežević i Lalatović, 2019), na šta je Odbor više puta revoltirano reagovao. Suštinski,

(jugoslovenska) rodno ograničena (binarna) leksika sa uvredljivim i diskriminatornim opisom lezbejki u odnosu na homoseksualce; druge lekseme poput „interseks“, „transpolno“, „transrodno“ itd. ne postoje u normativnim rečnicima srpskog objavljenim 2011. i 2018. godine (Tomić, 2022b). Sasvim suprotne tendencije zapažaju se u kvir lingvistici, kada se u periodu 1994–2012 napušta direktno korišćenje pojmova „lezbejka“ i „gej“ u korist pojmova „kvir“ i „LGBT“ kao „inkluzivnijeg razumevanja nenormativne seksualnosti“ (Jones, 2021).

- 15 Npr. objavljeni su priručnici za izveštavanje o LGBT (Labris, 2004) i trans osobama (Gayten-LGBT, 2016).
- 16 Odbor se tada pozvao samo na *Rečnik srpskog jezika* i neutralno objašnjenje reči „homoseksualac“, premda neutralnost reči popisanih u rečniku ne garantuje neutralnost upotrebe reči u društvenom kontekstu jer komunikaciju pomoću reči vrše ljudi, a ne rečnici. Odbor nije pomenuo istorijski kontekst patologizacije termina tokom 20.veka, kada je homoseksualnost smatrana mentalnim poremećajem. Osim toga, ignorisao je postojeća znanja o reči „homoseksualizam“ domaće kvir zajednice (npr. Vučković, 2006), ali i problematiku upotrebe te reči u kontekstu aktuelnih reagovanja poverenice za ravnopravnost u proleće 2017. Nekoliko godina posle, saradnica Instituta za srpski jezik, Jovana Jovanović (2023), opovrgava Odbor po ovom pitanju, potkrepljujući svoje tvrdnje lingvokulturološkim i leksičko-semantičkim proučavanjem pogrdnih naziva za LGBT osobe. Inače Odbor nije objavio odgovor na pitanje o „homoseksualizmu“ u knjizi Vuksanović (2018).
- 17 Postoji solidan broj istraživanja koja su pokazala rodno diskriminatornu upotrebu srpskog jezika u medijima i udžbenicima za razne predmete na svim nivoima obrazovanja. Izgleda da je Odbor ignorisao ne samo takva istraživanja već i inicijativu „Žene to mogu u medijima“ iz 2005/6, koja je 2012. godine uticala da šesnaest medijskih kuća u različitim gradovima Srbije potpiše „Kodeks rodno osetljivog izveštavanja“ (videti u: Filipović i Kuzmanović Jovanović, 2012).

to je bio jasan signal države da u jezičkom planiranju ne vidi Odbor kao svog saveznika. Promenu u vrsti jezičkog planiranja i izboru učesnika tog procesa i te kako je najavilo usvajanje ZoRR-a, zbog čega je razumljivo što je usledila izrazito negativna reakcija Odbora, koji je, u jeku medijske debate o ROJ-u, najavio savezništvo sa Srpskom pravoslavnom crkvom (SPC) kako bi ZoRR bio suspendovan, što će se i desiti u junu 2024. godine.

Davanje primata sociolingvističkim aspektima i uvažavanje novih znanja koja ne odvajaju jezik od društva, nasuprot strukturalističkom razumevanju jezika, trajalo je tri meseca, tačnije do 15. septembra 2021. godine, kada je Narodna skupština RS usvojila novi zakon - *Zakon o upotrebi srpskog jezika u javnom životu i zaštiti i očuvanju ćirilickog pisma* - čijim članom 4 država osniva *Savet za srpski jezik* u kojem natpolovičnu većinu čine članovi Odbora. Ovim članom Odboru zakon praktično dodeljuje monopol u oblikovanju jezičke politike. Manje je poznato da su od 2017. godine ključni članovi današnjeg Odbora, uz podršku ondašnjeg ministra kulture i informisanja (Vladana Vukosavljevića), učestvovali u pisanju pomenutog zakona (Vuksanović, 2018; Tanasić 2021a; Bugarski, 2021) koji je, zbog svoje nacionalističke osnove, kritikovan sa lingvističke i pravne strane (Bugarski, 2021) i vidi se kao "opozitan ZoRR-u" (Stevanović i Savić, 2025: 426; Mandić i Ćeriman, 2025).¹⁸ Prema podacima o radu Odbora (Vuksanović, 2018), promene nastupaju nakon 2017.¹⁹ Prvo, to je vreme kada je Odbor u javnosti doživeo medijsku kritiku zbog odbijanja saradnje u politici urođnjavanja. Drugo, to je vreme kada na konkretne probleme u jeziku i komunikaciji, među kojima je, kako pokazuju i nacionalni i međunarodni testovi, funkcionalna nepismenost đaka (Ivić et al., 2021), Odbor odgovara zaokretom ka jezičkom nacionalizmu. Treće, to je vreme kada na čelo Odbora posle akademika i univerzitetskog profesora Ivana Klajna dolazi akademik i univerzitetski profesor Sreto Tanasić.²⁰ No ovde je važno primetiti još nešto.

Krizu vlastitog autoriteta u jezičkom planiranju Odbor je rešio tako što je, učestvujući u izradi *Zakona o upotrebi srpskog jezika* (Tanasić 2021a; Vuksanović, 2018; Bugarski, 2021) i vršeći dugogodišnji pritisak u javnosti da se taj zakon usvoji (Tanasić, 2021b), obezbedio sebi monopol u jezičkoj politici. Kada je 15. septembra 2021. godine Odbor povratio monopol u jezičkom planiranju, bilo je logično da će bitku protiv ROJ-a i ZoRR-a nastaviti da oblikuje pomoću jezičkog nacionalizma koji je u lingvistici prepoznat kao pseudolingvistička struja (Starčević et al., 2019). Lingvisti koji su se bavili jezičkom politikom, pre više decenija skretali su pažnju da je pogrešno poistovećivati jezik sa nacijom, te da iza takvih manipulacija najčešće stoje specifični interesi koji ne moraju biti podudarni sa interesima celog društva (Škiljan, 1988: 134-135). Ranko Bugarski

18 Na navedenom zakonu Ministarstvo kulture RS je radilo od 2007. samo što je u to vreme taj zakon imao drugačije ime - „Zakon o nacionalnom službenom jeziku i njegovom matičnom pismu“. Detaljnije videti u: Bugarski, 2021.

19 Zaharijević i Lončarević (2020) antirodne mobilizacije u Srbiji vezuju za 2017. godinu i povlačenje obrazovnog paketa o seksualnom nasilju nad decom.

20 O nekim kritičkim zapažanjima rada Ivana Klajna kao predsednika Odbora videti u: Tomić, 2021a.

je kritikovao Odbor kao nacionalistički orijentisanu instituciju, poznatiju po političkim stavovima nego po naučnoj aktivnosti (Bugarski, 2021: 184; Stevanović i Savić, 2025: 421-423). Najveći paradoks savremene jezičke norme u Srbiji leži upravo u ironičnom rascepu onoga što Odbor jeste i onoga što bi Odbor mogao da bude. Dok se na početku osnivanja Odbor naučnim argumentima borio protiv jezičkih nacionalista, sada su na čelu Odbora oni lingvisti koji koriste pseudoargumente i protiv kojih se Odbor sam nekada borio (Tomić, 2022a). Umesto da rešava uočene jezičke probleme i nedoumice od kojih neke imaju i reperkusije na društvo, Odbor ih je još više produbio.

Skrivanje i iskrivljavanje znanja o kategoriji roda iz opšte lingvistike i istorije srpskog jezika

Zbog ograničenja obima rada, ovde ću izdvojiti samo neke primere Odborovog skrivanja i iskrivljavanja znanja o kategoriji roda iz opšte lingvistike i istorije srpskog jezika.²¹ Na početku medijskog izveštavanja o ROJ-u, Odbor nije preneo ključna znanja o rodu iz opšte lingvistike, ali ni iz istorije srpskog jezika. U Odluci Odbora od 2. juna 2021. (Tanasić, 2021b) koja je prema Zlotrg (2023) imala najviše odjeka u javnosti i uticaja na SPC, Odbor nije informisao javnost da je kategorija roda u lingvistici podložna promeni, da promene u jezičkom sistemu rodova može usloviti promenjen svetonazor (Corbett, 1994: 1352). Jezik je po svojoj suštini društvena konvencija, u odlučivanju o pravilima sve je stvar dogovora. Međutim, Odbor od 2021. godine nije pominjao dogovor već je u javnosti ponavljao da je Odbor „jedino merodavno telo” (Tanasić, 2021b) koje odlučuje o jeziku, dok je u pojedinim trenucima čak i fizički pretio neistomišljenicima (Tomić, 2021b).

Osim toga, Odbor je u javnim nastupima izostavljao lingvističku činjenicu da u istoriji srpskog jezika broj gramatičkih rodova nije uvek bio isti. Dok danas, kao i u gramatikama srpskog i srpskohrvatskog jezika iz XX veka imamo tri roda (muški, ženski, srednji), na početku XIX veka jezički reformator Vuk Stefanović Karadžić (1804: 17) razlikovao je četiri roda: muški, ženski, srednji i „opšti rod” (za imenice koje mogu da označavaju sva tri roda). Vukov četvrti rod može da posluži kao putokaz u razmišljanjima o mogućim rešenjima za savremene jezičke probleme. Ovo je posebno značajno za nosioce nebinarnih rodnih identiteta koji bi kao ravnopravni akteri jezičkih politika trebalo da budu uključeni u rešavanje jezičkih sporova.

Naredni primer Odborovog iskrivljavanja znanja o srpskom jeziku je tvrdnja predsednika Odbora, Srete Tanasića, da su socijalni femininativi tj. imenice koje označavaju društveni status, funkciju ili profesiju žena - „rogobatne hrvatske kovanice” (Tanasić, 2021a). Ovaj primer ilustruje simbiozu govora mržnje prema ženama sa govorom mržnje prema drugoj naciji. Gradacija govora mržnje ima različite oblike (tipove) sa ciljem da povredi i omalovaži, ali i prikrije istinu (Nikolić, 2018: 30).²² Najpre je u medijima plasirana

21 Detaljnije o ovim problemima videti u: Tomić, 2026.

22 U svojoj disertaciji Nikolić (2018) je detaljnije predstavio tipove govora mržnje, nacionalni i međunarodni normativni okvir za slobodu izražavanja, kao i aktere, specifičnosti, mete i

mizogina pseudonaučna tvrdnja koja se često ponavljala (tvrdnja o socijalnim femininativima kao „rogobatnim”, „nakaradnim”, „imenicama koje paraju uši”), a sada se na tu tvrdnju nadovezao takođe pseudonaučni, nacionalistički dodatak (tvrdnja da su takve reči „rogobatne hrvatske kovanice”). Kao lingvista, Tanasić je izvesno upućen u ranije objavljena naučna istraživanja koja su potvrdila da hrvatski i srpski jezik imaju socijalne femininative (Čorić, 1982) i da su dokazi za ta tvrđenja pronađeni, između ostalog, i u književnim delima hrvatskih i srpskih pisaca 19. veka (Smolskaya, 1996). Odbor je od početka debate putem korišćenja ostrašćenih reči slao indirektno negativne poruke o ženama na visokim položajima i direktno negativne političke poruke o ROJ-u i ZoRR-u, o čemu će biti reči kasnije. Treba primetiti da tokom debate Odbor nije negativno obeležavao socijalne maskulinative. Označavajući reči koje opisuju žene kao rogoibatne (neprikladne, veoma ružne) indirektno se učitava i stav prema onom što te imenice definišu.

Naredni primer pokazuje da je tokom 2021. Odbor prenosio poruke o ROJ-u kao o „nasilju nad srpskim jezikom” (što je naslov Odborove najuticajnije odluke, videti u: Tanasić, 2021b) i time primenjivao klasičnu strategiju govora mržnje kojom preokreće poziciju žrtve u poziciju napadača i to manipulacijom ljudskim pravima (Szilagyi, 2018: 9). Dok ZoRR (član 6, tačka 17) vidi ROJ kao nediskriminatornu upotrebu jezika i sredstvo za afirmisanje rodne ravnopravnosti, Odbor vidi ROJ kao „nasilje nad srpskim jezikom”, a „odredbe Zakona o rodnoj ravnopravnosti u suprotnosti sa celom istorijom norme srpskoga književnog jezika, a samim tim i sa njegovim sistemskim i strukturnim pravilima” (Tanasić, 2021b). Odbor je izrekao ovu veoma krupnu tvrdnju, ali je nije potkrepio dokazima.

Inače, u tekstu ZoRR-a pomenut je veoma mali broj konkretnih jezičkih detalja. Na primer, direktno se pominje „korišćenje jezika koji je u skladu sa gramatičkim rodom” (član 37, stav 1, tačka 4, podtačka 3), a to pravilo je zapravo u skladu sa poštovanjem gramatičkog pravila kongruencije u srpskom jeziku. Manje je poznato da je Odbor 1999. primetio da mediji krše pravilo kongruencije u slučaju izveštavanja o ženama koje su počele da zauzimaju visoke političke pozicije (Brborić et al, 2006: 48). Te 1999. godine izgleda da je prvi i jedini put Odbor postavio pitanje o rešavanju problema kršenja kongruencije, ali kada ZoRR traži poštovanje kongruencije, Odbor to imenuje kao nešto što je „u suprotnosti sa celom istorijom norme srpskoga književnog jezika” (Tanasić, 2021a). Ovo je najbolji primer transformacije u radu Odbora: umesto dokaza za ovu krupnu tvrdnju, Odbor se radije skriva iza ideoloških motiva insistirajući na svom autoritetu. Sa stanovišta komunikologije, u perspektivi primaoca poruke,

---

efekte govora mržnje u srpskim onlajn medijima tokom perioda 2013-2017. godine. Prvi (niži ili blaži) tip govora mržnje podrazumeva uvredljive izraze, stereotipne predstave, ksenofobične izraze ili citate. Drugi (srednji) tip opravdava istorijske slučajeve diskriminacije, optužuje određene grupe za negativne uticaje na društvo, ukazuje na povezanost određene grupe sa inostranim političkim i državnim strukturama kako bi je diskreditovali itd. Treći (viši, ekstremniji) tip govora mržnje sadrži prikrivene ili direktne pozive na diskriminaciju, nasilje, genocid. U pomenutom periodu, uvredljivi nazivi i stereotipizacija bili su navedeni među najčešćim tipovima govora mržnje, a LGBT, Romi i žene izdvojeni su kao glavne mete govora mržnje (Nikolić, 2018).

kategorija autoriteta „u velikoj meri utiče na izbor i prihvatanje poruke“ (Tomić, 2000: 84). Dok argument autoriteta može biti uticajan u medijima, u nauci argument autoriteta nije sam po sebi dovoljan kriterijum za prihvatanje neke tvrdnje kao istinite (Tomić, 2023).

Pogledajmo naredni primer. U ZoRR-u se direktno pominje upotreba ROJ-a u pisanju „naziva radnih mesta, položaja, zvanja i zanimanja“ (član 25 i član 37). No ni ta odredba nije u suprotnosti sa istorijom srpskog jezika, što pokazuju izvori iz bliže i dalje prošlosti, počev od onih najranije sačuvanih iz 12. veka (Tomić, 2021a: 336-339). Ako ne idemo daleko u prošlost, nalazimo svedočanstvo učenice *Radničke škole ženskog društva* iz 1902. godine na kojem je žena na čelu te institucije (Jelena N. Markovička) bila potpisana kao „upraviteljka škole“ (Stankov, 2011: 80). Kada je 2017. godine prvi put u istoriji Srbije žena došla na čelo Vlade Republike Srbije, u medijskom diskursu se za kratko vreme ustalila imenica „premijerka“ (Radibratović, 2024: 123-143). Ovi primeri opovrgavaju tvrdnje Odbora o rodno osetljivom jeziku kao „nasilju nad srpskim jezikom“ i potvrđuju da je jezička osetljivost deo istorije srpskog jezika potvrđena u književnim tekstovima, službenim dokumentima, štampi itd. (Ćorić, 1982; Smolskaya, 1996; Tomić, 2021a).

Iskrivljavanje znanja iz kvir lingvistike

Pogledajmo kako izgleda primer iskrivljavanja znanja iz kvir lingvistike. U zborniku *Položaj srpskoga jezika* (2021), koji sadrži radove sa prve konferencije Odbora o ROJ-u održane 3. jula 2021. godine, „srpski jezik“ se pominje 158 puta, dok se termini „rodno nebinarne ličnosti“ i „nebinarne osobe“ pojavljuju samo dva puta – i to u radu sociologa Slobodana Antonića (2021: 220). Antonić je jedan od retkih učesnika koji prenosi aktivističko-teorijske predloge o promenama u jeziku u kontekstu LGBT+ zajednice. Ipak, njegovo predstavljanje predloga sadrži netačnosti i iskrivljenja. Antonić selektivno citira i redukovano tumači tekst „Jezik i rodna binarnost“ koji je objavila Laura Pejak (2021) čime iskrivljuje činjenice o tekstu, njegovom značenju, o nameri autorke, ali i probleme u srpskom jeziku i komunikaciji. Antonić najpre navodi da se za srpski jezik predlaže kombinacija muškog i ženskog roda u glagolima i pridevima, uz korišćenje zamenica „nj“ i „njin“, dajući primer: „Išaola je juče do restorana jer je biola gladana“ (Antonić, 2021: 220). Međutim, ovaj predlog nije nov, kako Antonić tvrdi, već je prvi put iznet 2005. godine (Bertoša, 2006).

Za razliku od Antoničeve simplifikacije i predstavljanja samo jednog jezičkog predloga, Pejak nudi tri različite jezičke mogućnosti: kombinovanje muškog i ženskog roda, korišćenje srednjeg roda i upotrebu alternativnih množinskih oblika. Takođe, Pejak pruža širi kontekst o istorijskoj promenljivosti rodnih uloga, dogmatizmu jezičke standardizacije i problemima sa kojima se nebinarne osobe suočavaju u komunikaciji. Ona postavlja pitanja o funkcionalnosti iznesenih predloga, naglašava poteškoće u pronalaženju rešenja i izražava svest o ličnoj i društvenoj kompleksnosti ovog procesa. Pejak koristi i inovativne forme, poput donje crte (_) koju nalazimo npr. kod Bašaragin (2019: 19), kako bi označila

rodnu pluralnost – što Antonić u potpunosti izostavlja. Slično isključivanje beleži se i kod članice Odbora, univerzitetske profesorke Duške Klikovac, koja je na trećem društvenom dijalogu o ROJ-u (Klikovac, 2023), koje je 27. marta 2023. u Beogradu organizovalo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, predstavila raznovrsne primere savremene interpunkcije, ali ih je potom izostavila iz monografije *Srpska interpunkcija* (Klikovac, 2024), uprkos njihovoj relevantnosti za razumevanje promena u javnoj i privatnoj pisanoj komunikaciji.

U svom tekstu Laura Pejak je takođe ponudila još neka moguća kvir-lingvistička rešenja. Za pisani tekst, npr. Pejak navodi sledeće: „muška i ženska varijanta navode (se) uporedo, odvojene donjom crtom, kosom crtom, ili nekim drugim simbolom („On_a je već otišao_la do prodavnice juče” odnosno „Ovo je njegovo/njeno” itd.)”. Potom Pejak predlaže da se koriste postojeće (dijalekatske ili arhaične) forme prisvojnih zamenica „nj” i “njin”, a da se umesto korišćenja spojene lične zamenice za treće lice jednine muškog i ženskog roda („ona“) koristi zamenica „o“ (“Juče sam išaola da se nađem sa Vanjom na njenom poslu. O je već biola tamo kad sam ja ušaola i videola nj kako sedi za stolom i crta...”) itd. U ovom radu neću se baviti detaljnom analizom kvir-lingvističkih rešenja. No, želela bih da podsetim da je u jezičkoj politici sve stvar dogovora.

Antonićeve iskripljavanja uneta su i u „Zaključke“ zbornika (Stanić et al., 2021), gde se u 13. tački tvrdi da se sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti „priprema uvođenje novih gramatičkih rodova“, što navodno vodi ka „galimatijasu nesagledivih razmera“, uključujući i primer rečenice: „Išaola je juče u restoran jer je biola gladana“ (Stanić et al., 2021: 274). U tekstu se naglašava da takvi uticaji dolaze iz engleskog jezika i da bi u srpskom izazvali kolaps jezičke strukture. Dodatno, u ovaj deo „Zaključka“ uključen je i deo naučnog članka iz istog zbornika prof. dr Isidore Bjelaković, čije stavove prema LGBT+ zajednici kasnije preuzima i prenosi predsednik Matice srpske Dragan Stanić.

Gradacija govora mržnje u javnom diskursu prema ženama i LGBT+ osobama

U prethodnom delu rada je naveden primer mizoginog oblikovanja poruka o ROJ-u, koji je za Odbor nepoželjan između ostalog i zato što ga čine „rogobatne hrvatske kovanice“ (Tanasić, 2021a). U narednoj odluci (Tanasić, 2021b), korišćen je nenaučan „argument protiv čoveka“ prema ministarki koja je tada bila na čelu Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog. Tanasićev stav prema ministarki, tj. ženi koja ima visoku državnu funkciju, preuzeli su i naučnici okupljeni oko Odbora i proširili ga na predsednicu Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost (ujedno i ministarku građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture) i ministarku kulture (Kovačević, 2021: 42; Brborić, 2021: 62; Radić M.P., 2021: 263). Zbog toga se na Trećem društvenom dijalogu 21. juna 2023. u Novom Sadu tražilo od Odbora da se javno izvini i prestane kako sa iskripljavanjem činjenica tako i sa omalovažavanjem ministarki i onih koji u nauci zastupaju drugačija gledišta (Tomić, 2023). Odborov mizogin odnos prema

političarkama preuzela je SPC i prenela na poverenicu za zaštitu ravnopravnosti (RTS, 2023). U „Zaključcima” sa druge konferencije 16. januara 2024. (tačka 8) Odbor i SPC su ponovili napad na poverenicu, delegitimišući njen autoritet i potkopavajući njenu institucionalnu moć.

Pomenutoj mizoginiji i ksenofobiji Odbor je pridružio i rodofobiju, što je postalo posebno vidljivo nakon usvajanja ZoRR-a i savezništva sa SPC-om. Prvu Odborovu konferenciju o ROJ-u otvorio je episkop Irinej Bulović, odranije poznat po protivljenju *Zakonu o zabrani diskriminacije* (2009). Bulović na početku svog izlaganja odmah ukazuje na sopstvenu nekompetentnost za srpski jezik, kao i na privilegiju učešća, oblikujući svoje saopštenje pomoću antirodnog govora mržnje i ostavljajući po strani naučnu argumentaciju. Ovakvim pristupom Odbor stavlja u prvi plan ideološko i političko pozicioniranje Crkve, ali i slabi kriterijume naučnosti i otvara pitanja u vezi sa akademskim integritetom pojedinaca zaposlenih na univerzitetima, s obzirom na njihovu ulogu u obrazovanju studenata i budućih nastavnika. Na primer, Bulović omalovažava ZoRR i ROJ po antirodnoj shemi predstavljenoj kod Kováts (2017). ZoRR je za Bulovića „najbesmisleniji i najapsurdniji u dosadašnjoj istoriji srpskog zakonodavstva“, a ROJ sinonimno izjednačava sa „novogovorom“, čime zapravo aludira na hrvatski jezik (Bulović, 2021: 10). Bulović preuzima, ponavlja i time naglašava druge sporne tvrdnje koje je Odbor često plasirao u medijima. Dok Bulović tvrdi da je ROJ propisan „bez opšte javne provere njegove opravdanosti i uprkos gotovo jednoglasnom protivljenju“ stručne javnosti (Bulović, 2021: 10), opravdanost ROJ-a dokazuju npr. empirijska istraživanja medija (od Savić, 1998 do Radibratović, 2024) koje Odbor uporno ignoriše.

Nasuprot Bulovićevom argumentu većine, tj. tvrdnji da je struka „gotovo jednoglasno“ protivna ROJ-u, stoje stavovi naučnika i naučnica različitih disciplina, ali i naučna istraživanja nekadašnjih članova Odbora. Kritički naučni radovi nisu ni približno bili zastupljeni u zborniku radova sa Odborove prve konferencije o ROJ-u, a kritičari takođe nisu bili dovoljno zastupljeni kao učesnici vebinara i okruglih stolova od 2021. do 2025.²³ Na primer, na okruglom stolu dnevnog lista *Politika*, organizovanog sredinom juna 2021. godine (Aničić i Pejović, 2021), bilo je pozvano pet predstavnika Odbora i nijedan predstavnik drugačijeg mišljenja.²⁴

Bulović preokreće poziciju žrtve u napadača manipulacijom ljudskim pravima, što je prema Szilagyí (2018:9) jedan od najčešćih mehanizama govora mržnje. Izostavljajući dokaze, Bulović koristi preterana pojednostavljivanja i tvrdi da „dženderizovana sila zakona“ ugrožava brak, porodicu, pa čak i „duhovni i kulturni kôd“ naroda, hrišćansku antropologiju i crkvu (Bulović,

23 U Beogradu je Centar za ženske studije organizovao onlajn izlaganja 10. jula 2021. „Šta se desilo sa rodnom“; Institut za filozofiju i društvenu teoriju organizovao je 17. novembra 2023. regionalni okrugli sto o ROJ-u. Na tri društvena dijaloga koje je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava organizovalo povodom ROJ-a tokom 2023. bilo je takođe dosta učesnika struke koji imaju drugačija gledišta o ROJ-u od Odbora.

24 Dok je za predstavnike Odbora na pomenutom okruglom stolu sporan tvorbeni nastavakinja jer se njime „narušava tvorbeni struktura srpskog jezika“, suprotno dokazuju istraživanja nekadašnjih članova Odbora (Stanojčić, 2012; 2013).

2021: 12). Prava žena i LGBT+ osoba umesto da se prepoznaju kao borba za ravnopravnost, često se predstavljaju kao pretnja nacionalnim interesima tj. „tradicionalnim vrednostima“ i verskom identitetu (Amnesty International, 2021: 11). Takvi narativi demonizuju određene grupe, šire strah i izazivaju društvene podele. Termin „rodna ideologija“ koristi se za napad na rodna i seksualna prava, uključujući abortus i seksualno obrazovanje.²⁵ U politici demonizacije važno je uočiti povezanost između govora mržnje kao vrste „veponizacije jezika“ (upotrebe jezika radi povređivanja obespravljenih društvenih grupa) i širenja dezinformacija (sistemskog potiskivanja činjenica – u ovom slučaju činjenica o jeziku i ljudskim pravima).²⁶ To ima ozbiljne posledice za društvo jer govor mržnje i dezinformacije prenose pojedini visoko pozicionirani članovi Odbora, koji čine najviše naučno-obrazovne i kulturne institucije u Srbiji, a Odbor pak većinski čini Savet za srpski jezik, koji je osnovala Vlada RS radi *unapređenja upotrebe srpskog jezika u javnom životu* – kako se navodi u članu 4, *Zakona u upotrebi srpskog jezika* (naglašavanje dodato).

Sledeći primer, između ostalog, pokazuje da čak i kada Odbor deluje samokritički, njegovi stavovi prema ROJ-u i LGBT+ zajednici ostaju problematični. Naime, u zborniku radova objavljenih nakon prve konferencije Odbora, jedina osoba koja je kao član Odbora predložila unutrašnje promene u radu te organizacije bila je univerzitetska profesorka Isidora Bjelaković. Ona indirektno priznaje da postoje problemi u radu Odbora jer je Odbor ignorisao fenomen ROJ-a te predlaže osnivanje dve komisije: „komisije za tvorbu femininativa u srpskom jeziku“ i „komisije za rodno osetljiv standardni srpski jezik“. Na prvi pogled, ovaj predlog može se tumačiti kao pokušaj korektivne samorefleksije. Primena kritičke analize diskursa, međutim, kako će se pokazati kasnije u radu, ukazuje na dvosmislen ton i ironijsku distancu prema samoj ideji ROJ-a. Njen predlog prenosimo u celosti:

Kako bi se izbegla dosledna upotreba ovakvog „rodno osetljivog srpskog jezika“, ne samo da je neophodno ispitati ustavnost donesenog zakona nego je u ovom trenutku od izuzetne važnosti sastaviti nekoliko komisija čiji bi urgentan zadatak bio rešavanje ovih, sasvim je jasno – gorućih pitanja:

1. komisiju za tvorbu femininativa u srpskom jeziku (najeminentniji stručnjaci iz derivatologije, leksikologije i semantike koji bi sastavili rečnik prihvatljivih femininativa, pri čemu bi ova lista mogla da se menja ukoliko se pokaže da se određena forma uvrežila u sistem)
2. komisiju za rodno osetljiv standardni srpski jezik (najeminentniji stručnjaci iz sintakse, semantike, lingvistike teksta, sociolingvistike, analize diskursa) – koja bi utvrdila jasne granice pojmovne vrednosti

25 „Ideolozi 'rodne ravnopravnosti'“ – napisao Bulović (2021: 12), dok će patrijarh Porfirije, povodom tenzija oko održanja Parade ponosa 2022. godine takođe pominjati „rodnu ideologiju“ u negativnom kontekstu: „tih inženjering te LGBT ideologije“ (navedeno prema: Obradović, 2024: 32). U poslednje vreme objavljeno je dosta radova o „rodnoj ideologiji“ u postjugoslovenskom (Kuhar and Zaharijević, 2025), evropskom (Bogetić, 2025) i globalnom kontekstu (Butler, 2024).

26 O tome detaljnije videti u: Tomić, 2024; 2026.

rodno osetljivog standardnog srpskog jezika, s posebnom pažnjom na primenu socijalnih femininativa u širem kontekstu. I ne samo femininativa, nego i drugih formi koje bi se mogle posmatrati kao rodno obeležene.

Na taj način, srbistika bi dobila naučnu argumentaciju u vidu publikacija koje bi MORALE imati status obavezujućih u RS. Ukoliko se to ne učini, u veoma bliskoj budućnosti jezičku posebnost moći će s punim pravom tražiti i predstavnici drugih rodnih grupa. U flektivnom jeziku kakav je srpski to će proizvesti posledice nezamislivih razmera stvarajući svojevrsan galimatijas, a pitanje je da li ćemo i dalje moći da govorimo o srpskom jeziku. (Bjelaković, 2021: 161-162)²⁷

Dvosmislen ton i ironija ogledaju se u sledećem. S jedne strane, Bjelaković priznaje da postoje problemi u radu Odbora, ali s druge strane, način na koji predlaže njihovo rešavanje ukazuje na pokušaj reafirmacije kontrole nad jezičkom politikom, a ne na stvarnu želju za dijalogom ili inkluzijom. Otuda, motivacija da se pristupi rešavanju problema može da se tumači kao autentična, ali suština predloga zapravo produbljuje postojeće podele jer sugerisane komisije ne uključuju eksperte iz feminističke i kvir lingvistike (kao oblastima koje su najviše doprinele razvoju rodno osetljivog i nediskriminatornog jezika) niti predstavnike jezika nacionalnih manjina. Ovakva selekcija kadrova zapravo čuva postojeći ideološki okvir Odbora i isključuje relevantne naučne i društvene perspektive.

Kada se razmotri završni deo predloga, postaje očigledno da krajnji cilj nije rešavanje problema, već restauracija ideološke i institucionalne kontrole Odbora nad jezičkom politikom. U tom kontekstu, Bjelaković navodi da bi publikacije komisija moraju imati „status obavezujućih u RS“, čime implicira ne samo naučnu autoritarnost, već i institucionalizaciju normi koje isključuju pluralizam jezičkih praksi. Naglašavanjem reči „morale“ velikim slovima, autorka pojačava dramatičnost poruke, ali ne objašnjava kontekst u kojem bi takva obavezujuća norma bila opravdana. U stvarnosti, kako je ranije u radu već navedeno, standardizaciju ROJ-a nisu sprovele institucije kao što je Odbor, već prevashodno feminističke lingvistkinje, na čijem se radu temelji i *Priručnik za upotrebu rodno osetljivog jezika* (Cvetinčanin Knežević i Lalatović, 2019), koji je Vlada RS zvanično postavila na svoj sajt, u okviru Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost. Bjelaković zapravo reaguje na gubitak simboličke moći Odbora, pokušavajući da obnovi njegov legitimitet kroz pozivanje na „naučne“ publikacije koje bi vratile kontrolu jeziku, a time i diskurzivnu moć političke većine. Takva pozicija zanemaruje postojanje raznolikih jezičkih identiteta i potrebu za inkluzivnom praksom u skladu sa principima savremenih demokratija.

Svest o postojanju jezičkih prava različitih identitetskih grupa, uz istovremeno ignorisanje tih prava zarad očuvanja kontrole jedne ideološke pozicije, otvara ozbiljno pitanje odgovornosti. Ironično, Bjelaković nominalno priznaje pravo drugih rodnih grupa da traže jezičku reprezentaciju, ali to priznanje odmah relativizuje predstavljajući ga kao pretnju nacionalnoj jezičkoj

27 Naglašavanje potiče iz originala teksta.

celini. To je strategija u kojoj se ljudska prava tumače kao opasnost po opstanak jezika, čime se delegitimiše svaka potreba za inkluzijom. U kritičkoj analizi diskursa, ovakva retorika se prepoznaje kao oblik prikrivene diskriminacije: autorka se ne poziva eksplicitno na isključenje LGBT+ zajednice, ali njen narativ sa apokaliptičnim metaforama („nezamislive razmere“, „galimatijas“) i preteće oblikovanim retoričkim pitanjem („a pitanje je da li ćemo i dalje moći da govorimo o srpskom jeziku“) funkcioniše kroz implikaciju da bi njihova vidljivost i pravo na jezičku standardizaciju ugrozili sam identitet jezika. To je retorička konstrukcija koja, iako izvedena akademskim jezikom, učestvuje u reprodukciji govora mržnje i normalizaciji jezičke diskriminacije, uz ignorisanje osnovnih ljudskih prava pripadnika LGBT+ zajednice – grupe koja, prema relevantnim izveštajima (Nikolić, 2018; Beker i Janjić, 2023; Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 2024) trpi najviše diskriminacije i često je meta govora mržnje u savremenom srpskom društvu. Ovaj predlog je pokušaj reafirmacije odranije uspostavljene hijerarhije u jezičkoj politici. Antirodni diskurs Odbora, kroz retoriku i predloge poput ovog, ne govori samo o jeziku, već i o moći, identitetu i simboličkoj borbi za kontrolu društvene stvarnosti. Nauka u tom diskursu postaje sredstvo legitimizacije isključenja, a pravo na jezik – privilegija, a ne univerzalno ljudsko pravo.

Ovakvu politiku demonizacije, koja prema Amnesty International (2021: 5) intenzifikuje polarizacije u društvu, promovise diskriminaciju i utiče na političku agendu, Odbor će nastaviti i kasnije, npr. u izjavi predsednika Matice srpske, Dragana Stanića:

Osnovni problem jeste u tome što mi ne znamo tačno šta kategorija roda znači: naši sociolozi su pokazali da pojam roda može imati čak stotinak različitih značenja. Kad uvedete takav termin u zakonodavstvo, vi ne znate šta će on sve pokriti. A može da pokrije krajnje čudne, perverzne fenomene i to je realna opasnost za društvo i njegovu elementarnu normalnost. Tako je otvoren jedan brisani prostor koji uopšte nije saglediv, pa će i u budućnosti on biti stalni uzrok sukobljavanja. Drugi problem se odnosi na činjenicu da se zahtevaju ne samo prirodne i prikladne nego i nakaradne i neprihvatljive intervencije u samom jeziku. (Stanić, 2024).

U ovoj izjavi može se najpre prepoznati indirektan (prvi) tip govora mržnje u kojem predsednik Matice srpske ne koristi otvorene pretnje već terminologiju kojom podstiče netrpeljivost, izaziva strah i moralnu paniku. No, ne radi se samo o tome da Stanić dovodi u pitanje postojanje određenih društvenih grupa, već ih obeležava kao „realnu opasnost za društvo“. Time Stanić prelazi na drugi tip govora mržnje kojim se pojedine društvene grupe optužuju za negativan uticaj na društvo, dodajući prvom tipu govora mržnje ekstremizam.²⁸ Stanić suštinski prenosi dezinformacije dok stvara epistemološku nesigurnost sa ciljem da diskvalifikuje „rod“ kao naučni pojam, a potom dehumanizuje različite rodove koristeći moralno

28 U okviru govora mržnje Nikolić precizira: „Ekstremizam odlikuju vigilantni formalno-zaštitni stav prema sopstvenoj grupi, koji podrazumeva preteranu revnost u iznalaženju neprijatelja, i pravo na netrpeljivost, mržnju i agresivnost prema pravom ili pretpostavljenom neprijatelju(...)“ Detaljnije o ekstremizmu u govoru mržnje videti u: Nikolić, 2018.

ostrășćene reći poput „perverzno“ i „ćudno“, koje nisu naućno objašnjene već ideološki negativno obojene. Time Stanić brojnost rodova simbolićki povezuje sa društvenom devijacijom. Umesto da kao naućnik ponudi naućno utemeljena obrazloženja potkrepljena rezultatima naućnih istraživanja, Stanić radije kreira strah i moralnu osudu. Ovakvom izjavom proizvodi se ideološki efekat negativnog markiranja i isključivanja rodne raznolikosti jer je ona prema Stanićevoj percepciji izjednaćena sa opasnošću po „elementarnu normalnost“.

Pojam „elementarna normalnost društva“ koristi se kao neupitan ideal koji treba štiti, iako ni taj pojam Stanić nije definisao. Naveden pojam služi kao diskurzivni štiti, prema kojem se svako odstupanje od njega vidi kao pretnja. Stanić nadalje za rodnu raznolikost vezuje koncept „brisanog prostora“ kao metafore haosa kojom se proizvode slike nepredvidivog, opasnog i pravno nekontrolisanog polja. „Brisani prostor“ semantićki deluje kao prostor bez zakona, reda i morala, ćime se izaziva strah od budućnosti i opravdava otpor prema promenama u jeziku koje se pak određuju pomoću jezićkih predrasuda na pseudolingvistićki naćin. Ako je u retorici Odbora metafora „nakaradnog“ u jeziku („nakaradnih“ sredstava u jeziku) bila najpre mizogina, ona postaje nacionalistićka („rogobatne hrvatske kovanice“) i ubrzo se transformiše u rodofobnu („krajnje ćudne, perverzne fenomene i to je realna opasnost za društvo i njegovu elementarnu normalnost“), pokazujući da je Odbor nadopunio i pojaćao različite oblike govora mržnje kao diskriminatornog jezika.

Zaključna razmatranja

U ćlanku se kritićki ispituje rad Odbora za standardizaciju srpskog jezika, ukazujući na jedan broj primera Odborovog skrivanja i iskrivljavanja znanja o jeziku, jezićkoj politici i istoriji srpskog jezika, kao i na ignorisanje novih znanja o rodu i drugaćijih sociopolitićkih potreba. Nakon promena 2000. godine, novi strateški pravac Srbije uvodi politike urođnjavanja, a u jezićku politiku se ukljućuju alternativni jezićki autoriteti (feministićka i kvir lingvistika). Zakonom o rodnoj ravnopravnosti (2021) uvodi se ROJ kao obavezan u oblastima administracije, medija i obrazovanja. Iako je taj trenutak javnosti signalizirao promenu statusa Odbora u jezićkoj politici, Odbor je monopol ponovo stekao posle samo tri meseca, Zakonom o upotrebi srpskog jezika u javnom životu i zaštiti i oćuvanju ćirilićkog pisma (2021) kada predstavnici Odbora dobijaju pravo da imenuju ćlanove Saveta za srpski jezik „koji prati i analizira stanje u oblasti upotrebe srpskog jezika u javnom životu i sprovođenja mera radi zaštite i oćuvanja ćirilićkog pisma, kao matićnog pisma i daje preporuke, predloge i strućna mišljenja radi unapređenja tog stanja“ (ćlan 4).

U to vreme, umesto saradnje i promocije argumentovane diskusije sa drugaćijim stajalištima, Odbor iskljućuje kritićki orijentisane ćlanove naućne zajednice, delujući u istom smeru kao i SPC u pravcu snažne antirodne kampanje, kojom je uspeo da dovede do suspenzije ZoRR-a u junu 2024. godine. Od 2021. do 2024. godine, pod plaštom brige o jeziku i ćuvanja nacionalnih interesa, Odbor je gradirao govor mržnje od mizoginije preko ksenofobije do

rodofobije i iskrivljavao socijalnu percepciju. Predrasude Odbora i SPC prema ženama i LGBT+ osobama generisale su epistemološku i društvenu nepravdu. Pomoću kritičke analize diskursa tekstova pojedinih članova Odbora i nekih njegovih uticajnih saradnika osvetljava se prenošenje netačnih informacija o kvir lingvistici, svesno ignorisanje ljudskih prava LGBT+ zajednice i prikriveno pozivanje na diskriminaciju.

Analiza se zasniva na ograničenom korpusu odabranih tekstova i na manjem broju identifikovanih argumenata Odbora, što predstavlja metodološko ograničenje rada. U okviru tog korpusa uočavaju se iskrivljavanje i ignorisanje znanja, zajedno sa govorom mržnje i politikom demonizacije, što predstavlja autoritarno-populistički model delovanja Odbora. Činjenica da su sporenja o jeziku dovela do suspenzije *Zakona o rodnoj ravnopravnosti* potvrđuje da su pitanja o rodu i jeziku u suštinskoj vezi sa rodnom ravnopravnošću kao jedne od vrednosti na kojoj počiva Evropska unija, a čijem članstvu Srbija formalno teži.

Premda Odbor predstavljaju članovi zaposleni na najvišim naučno-obrazovnim i kulturnim institucijama u Srbiji, Odbor je zanemario fundamentalno polazište lingvistike: da je jezik deo društva i da je nastao sa ciljem da očuva život zajednice, a ne da ga ugrozi. Odborovo svesno ignorisanje znanja prati svesno ignorisanje ljudskih prava kvir zajednice. Sa ovakvim odlikama Odbor deluje protiv stvaranja pouzdanog znanja, poštovanja kritičkog mišljenja i promovisanja kulturne raznolikosti.

Literatura

- Amnesty International. (2021). *Standing for Humanity: Changing Amnesty to Overcome the Politics of Us vs. Them*. Amnesty International. <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/POL5027622020ENGLISH.pdf>
Datum pristupa 5.8.2025.
- Aničić, G. & Pejović, D. (14.6.2021). Udar na već ranjeni srpski jezik. *Politika*. <https://www.politika.rs/sr/clanak/481242/> Datum pristupa 5.8.2025.
- Antonić, S. (2021). Feminizam i jezički inženjering. U: D. Stanić & S. Tanasić (ur.). *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: Izazovi, problemi, rešenja. Zbornik saopštenja s Okruglog stola održanog u Matici srpskoj 3. jula 2021. godine*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Odbor za standardizaciju srpskog jezika (213–225).
- Antonijević, Z. & Beker, K. (2017). Analiza diskursa zakona i strategija u oblasti rodne ravnopravnosti i zabrane diskriminacije. *Temida*, 20(1), 95–117.
- Bašaragin, M. (2019). *Rod, kultura i diskurs razgovora u razredu*. Novi Sad: Fondacija akdemika Bogumila Hrabaka za publikovanje doktorskih disertacija, VANU.
- Beker, K. & Janjić, B. (2023). *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2021. i 2022. godinu*. Pančevo: Udruženje građanki FemPlatz.
- Bertoša, M. (2006). O jezičnoj transgresiji spolne/rodne binarnosti i lingvistici: sasvim površna razmišljanja. U: J. Poštić & A. Hodžić (ur.). *Transgresija roda:*

- Spolna/rodna ravnopravnost znači više od binarnosti*. Zagreb: Ženska soba – Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost (223–235).
- Bilić, B. & Kajinić, S. (ur.). (2017). *Na raskršću opresija: interseksionalnost & LGBT aktivizam u Hrvatskoj i Srbiji*. Beograd: Centar za kvir studije.
- Bjelaković, I. (2021). Obligatornost 'rodno osetljivog jezika' – odraz stvarnih potreba društva ili ideološko nametanje? U: D. Stanić & S. Tanasić (ur.). *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: Izazovi, problemi, rešenja. Zbornik saopštenja s Okruglog stola održanog u Matici srpskoj 3. jula 2021. godine*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Odbor za standardizaciju srpskog jezika (157–163).
- Bobičić, N. & Stojčić, M. (2023). Antirodni diskurs u medijima u Srbiji. *CM: Communication and Media*, 18(1), 3–31. DOI: 10.5937/cm18–42035
- Bobičić, N. & Petrović, V. (2025). The Neverending 90s in Serbia: What Came before the Phantasm of Gender. *Politikon: The IAPSS Journal of Political Science*, 59(1), 134–53. <https://doi.org/10.22151/politikon.12025.6>
- Bogetić, K. (2022). Politics of resignification: Central and Eastern European perspectives on language and gender. *Gender & Language*, 16(3), 2–32.
- Bogetić, K. (ed.). (2025). *Language, Gender and Politics in Central and Eastern Europe*. London: Palgrave Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978–3–031–84528–4>
- Brborić, B., Vuksanović, J. & Gačević, R. (ur.). 2006. *Srpski jezik u normativnom ogledalu*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Brborić, V. (2021). Razmišljanje o srpskom jeziku u sedam tačaka. U: D. Stanić & S. Tanasić (ur.). *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: Izazovi, problemi, rešenja. Zbornik saopštenja s Okruglog stola održanog u Matici srpskoj 3. jula 2021. godine*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Odbor za standardizaciju srpskog jezika (57–65).
- Bugarski, R. (2021). A War of Letters: The Case of Serbian. *Serbian Studies*, 32(1–2), 175–94. DOI: 10.1353/ser.2021.0014
- Bulović, I. (2021). Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu. U: D. Stanić & S. Tanasić (ur.). *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: Izazovi, problemi, rešenja. Zbornik saopštenja s Okruglog stola održanog u Matici srpskoj 3. jula 2021. godine*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Odbor za standardizaciju srpskog jezika (9–13).
- Butler, J. (2024). *Who's Afraid of Gender?* New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Coady, A. (2024). The Gender-Inclusive Language Debate in France: A Battle to Save the Soul of the Nation? In: F. Pfalzgraf (ed.). *Public Attitudes towards Gender-Inclusive Language: A Multilingual Perspective*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton (45–72).
- Corbett, G. G. (1994). Gender and gender systems. In: R.E. Asher (ed.). *The Encyclopedia of Language and Linguistics I*. Amsterdam: Elsevier (1347–1348).
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Oxford Blackwell.

- Cvetinčanin Knežević, H. & Lalatović, J. (2019). *Priručnik za upotrebu rodno osetljivog jezika*. Beograd: Centar za ženske studije.
- Ćorić, B. (1982). *Mocioni sufiksi u srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
- Đurković, M. (13.4.2017). Školski priručnik za promociju homoseksualizma. *Politika*. <https://www.politika.rs/scc/clanak/378321/pogledi/skolski-prirucnik-za-promociju-homoseksualizma>. Datum pristupa 5.8.2025.
- Filipović, J. (2009). Rodno osetljive jezičke politike: teorijske postavke i metodološki postupci. *Anali Filološkog fakulteta*, 21, 109-127.
- Filipović, J. (2011). Gender and Power in the Language Standardization of Serbian. *Gender and Language*, 5(1), 111-131.
- Filipović, J. & Kuzmanović Jovanović, A. (2012). *Vodič za rodno osetljiv pristup medijima. Preporuke i dosadašnja praksa*. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije.
- Fricker, M. (2007). *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press.
- Gayten-LGBT. (2016). *Stilsko-jezičke preporuke za medije o izveštavanju o trans osobama*. Gayten-LGBT. <https://transserbia.org/images/2016/dokumenta/Preporuke%20medijima%20za%20izvestavanje%20o%20trans%20osobama.pdf>
- Ivić, I., Pešikan, A. & Kostić, A. (2021). *Ključni podaci o obrazovanju u Srbiji*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Jones, L. (2021). Queer linguistics and identity: The past decade. *Journal of Language and Sexuality*, 10(1), 13-24. DOI: 10.1075/jls.00010.jon
- Jovanović, J. (2023). Moć leksike medijskog diskursa u kreiranju i učvršćivanju ideoloških stavova prema manjinskim grupama (na primeru verbalne diskirinacije LGBT osoba). U: B. Mišić Ilić, V. Lopičić, I. Mitić & S. Ignjatović (ur.). *Jezik, književnost, moć. Language, Literature, Power. Tematski zbornik radova*. Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet (167-185).
- Klikovac, D. (27.3.2023). O rodno osetljivom jeziku u ZoRR-u i pratećim priručnicima. Presentacija predstavljena na *Prvom društvenom dijalogu*. <https://minljmpdd.gov.rs/odrzan-prvi-u-nizu-drustvenih-dijaloga-kako-dorodno-osetljivog-jezika>. Datum pristupa 13.8.2025.
- Klikovac, D. (2024). *Srpska interpunkcija*. Beograd: Filološki fakultet.
- Kovačević, M. (2021). U kakvom su odnosu Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o jeziku i pismu. U: D. Stanić & S. Tanasić (ur.). *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: Izazovi, problemi, rešenja. Zbornik saopštenja s Okruglog stola održanog u Matici srpskoj 3. jula 2021. godine*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Odbor za standardizaciju srpskog jezika (41-57).
- Kováts, E. (2017). The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements in Europe and the Crisis of Liberal Democracy. In: M. Köttig, R. Bitzan & A. Petö (eds.). *Gender and Far Right Politics in Europe. Gender and Politics*. Cham: Palgrave Macmillan (175-189).

- Kuhar, R. & Antić Gaber, M. (2022). Women as a linguistic footnote: equality fatigue in the debate on gender-sensitive language in Slovenia. *Gender and Language*, 16(3), 241–264. DOI: 10.1558/genl.21680
- Kuhar, R. & Zaharijević, A. (eds.). (2025). *Anti-Gender Mobilizations in the Post-Yugoslav Space: Hidden Connections*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Labris. (2004). *Priručnik za novinare i novinarke*. Beograd: Labris.
- Mandić, M., & Ćeriman, J. (2025). Prokrustova postelja Zakona o rodnoj ravnopravnosti: Rodno osetljiv jezik u pravnom i javnom diskursu. U: T. Matijević & M. Resanović (ur.). *Svi se plaše roda: aktualna osporavanja i upotrebe pojma u Srbiji*. Beograd: IFDT (161–223).
- Manne, K. (2018). *Down Girl: The Logic of Misogyny*. London: Penguin Books.
- Milanović, A. (4.6.2021). Šta za nebinarne osobe znači polemika o rodno senzitivnom jeziku? *Radio Slobodna Evropa*. <https://www.facebook.com/watch/?v=3947038338744874>, Datum pristupa 4.8.2025.
- Milanović, A. (2022). Uticaj štampanih i onlajn medija na širenje transfobije u Srbiji. *Sociologija*, 64(3), 473–493. <https://doi.org/10.2298/SOC2203473M>
- Nikolić, P. M. (2018). *Govor mržnje u internet komunikaciji u Srbiji*. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Doktorska disertacija.
- Obradović, S. (2024). *Srpska pravoslavna crkva: Politika, akteri, delovanja: Nacionalistička duhovna vertikala*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava.
- Pajvančić, M. (2021). Institucionalni mehanizmi rodne ravnopravnosti: 20 godina iskustva u Srbiji. U: S. Ćopić & Z. Antonijević (ur.). *Feminizam, aktivizam, politike: proizvodnja znanja na poluperiferiji: Zbornik radova u čast Marine Blagojević Hughson*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja (269–285).
- Pejak, L. (2021). Jezik i rodna nebinarnost. *Da se zna!* <https://dasezna.lgbt/jezik-i-rodna-nebinarnost-2/> Datum pristupa 1.8.2025.
- Petrović, T. (2022). Gender-Sensitive Language Use in Serbia: Between Linguistic Nationalism and Box-Checking Performance. *Gender and Language*, 16(3), 216–240.
- Peščanik. (19.9.2024). „Otvoreno pismo stručne javnosti Ustavnom sudu”. <https://pescanik.net/otvoreno-pismo-strucne-javnosti-ustavnom-sudu/> Datum pristupa 5.8.2025.
- Poštić, J. & Hodžić, A. (ur.). (2006). *Transgresija roda: Spolna/rodna ravnopravnost znači više od binarnosti*. Zagreb: Ženska soba - Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost.
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. (2024). *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti*. <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/izvestaji/> Datum pristupa 11.10.2025.
- Radić J. (2021). Svrha i posledice „urodnjavanja“ srpskog jezika. U: D. Stanić & S.Tanasić (ur.). *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: Izazovi, problemi, rešenja. Zbornik saopštenja s Okruglog stola održanog u Matici srpskoj 3. jula 2021. godine*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Odbor za standardizaciju srpskog jezika (65–79).

- Radić, M. P. (2021). Povodom usvajanja Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Zakona o izmenama i dopunama zakona o zabrani diskriminacije. U: D. Stanić & S. Tanasić (ur.). *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: Izazovi, problemi, rešenja. Zbornik saopštenja s Okruglog stola održanog u Matici srpskoj 3. jula 2021. godine*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Odbor za standardizaciju srpskog jezika (259–265).
- Radibratović, E. (2024). *Odobrena u Srbiji: žena, majka, ministar(ka): Ultimativni medijski vodič za žene (i muškarce) u 21. veku*. Beograd: Službeni glasnik.
- Ranković, I. & Bjeloš, M. (2023). *Onlajn narativi protiv, „rodne ideologije“ u Srbiji*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- Roberts, J. (2023). Organizational Ignorance. In: M. Gross & L. McGoey (eds.). *Routledge International Handbook of Ignorance Studies*. London and New York: Routledge (367–377).
- RTS. (13.5.2023). Govor patrijarha izazvao osude; poverenica Janković: Duboko ponižavajuće reči. RTS, <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5191041/uvredljiv-govor-patrijarha-poverenica-jankovic-duboko-ponizivajuce- reci.html>
- Savić, S. (1998). Žena sakrivena jezikom medija: Kodeks neseksističke upotrebe jezika. *Ženske studije*, 10, 89–132.
- Savić, S., Čanak, M., Mitro, V. & Štasni, G (ur.). (2009). *Rod i jezik*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja, Futura publikacije.
- Savić, S. & Stevanović, M. (2019). *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
- [Smolskaya] Смольская, А. К. (1996). Об изменениях в именном словообразовании сербского литературного языка XIX в. *Словянський зборник*, 2, 137–146.
- Stamenković, V. (2022). Političke poruke Srpske pravoslavne crkve u vreme poglavarstva Patrijarha srpskog gospodina Pavla i Patrijarha srpskog gospodina Irineja. *Politički život*. 22(6), 25–37. https://doi.org/10.18485/fpn_pz.2022.22.2
- Stanić, D. (28. 5. 2024). Neophodne su izmene Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Intervju sa Gradimirom Aničićem. *Politika*. <https://www.politika.rs/sr/clanak/555071/matica-srpska-ravnopravnost-jezik> Datum pristupa 5.8.2025.
- Stankov, Lj. (2011). *Katarina Milovuk (1844–1913) i ženski pokret u Srbiji*. Beograd: Pedagoški muzej.
- Stanojčić, Ž. (2012). Semantičke i morfonološke osnove nastanka jednog (mogućnog) tvorbenog modela (srpsko psiholog: *psihološkinja). U: B. Ostojić (ur.). *Osmi lingvistički skup „Boškovićeve dani“; Radovi sa naučnog skupa 27. maja 2011*. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (5–9).
- Stanojčić, Ž. (2013). Morfofonološka struktura nekih imenica u tvorbi modela sa sufiksom –kinja, *Naš jezik*, 44(3–4), 17–25.
- Starčević, A., Kapović, M. & Sarić, D. (2019). *Jeziku je svejedno*. Zagreb: Sandorf.
- Stefanović Karadžić, V. (1814). *Pismenica serbskoga jezika*. Vienna: U pečatni G. Ioanna Šnirera.

- Stevanović, M. & Savić, S. (2025). Rodno osetljiv jezik: Od perifernog jezičkog pitanja u Jugoslaviji do centralnog interdisciplinarnog u zemljama srpskohrvatskog jezičkog prostora. U: N. Ilić, J. Marčeta & K. Pejković (ur). *Jezik i društvene nauke u kontaktu: Izazovi interdisciplinarnosti*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet (415-431).
- Stojanović, D. & Milanović, A. (2023). Identifikacija mehanizama za razumevanje opstanka i razvoja antirodni politika u Srbiji: Slučaj uvođenja rodno osetljivog jezika (2018-2023) i slučaj cenzure udžbenika (2021-2022). U: A. Hodžić & E. Vlahović: *Antirodni narativi, studije slučaja: Crna Gora, Hrvatska i Srbija*. Podgorica: Heinrich Böll Stiftung (34-65).
- Szilagyi, A. (2018). *Vodič kroz lingvističku samoodbranu*. Beograd: Media Diversity Institute.
- Škiljan, D. (1988). *Jezična politika*. Zagreb: ITRO, „Naprijed“.
- Tanasić, S. (1.6.2021a). Zakon o rodnoj ravnopravnosti je zakon protiv srpskog jezika. *Odbor za standardizaciju srpskog jezika*. <https://www.ossj.rs/odluke-i-saopstenja/zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti-je-zakon-protiv-srpskog-jezika/> Datum pristupa 1.8.2025.
- Tanasić, S. (2021b). Odluka povodom usvajanja Zakona o rodnoj ravnopravnosti: Nasilje nad srpskim jezikom. *Odbor za standardizaciju srpskog jezika*, 2. jun 2021. <https://www.ossj.rs/odluke-i-saopstenja/odluke-povodom-usvajanja-zakona-o-rodnoj-ravnopravnosti/> Datum pristupa 1.8.2025.
- Tavits, M. & Perez, E.O. (2019). Language Influences Mass Opinion toward Gender and LGBT equality. *PNAS*, 116(34), 16781-16786.
- Tomić, S. (2021a). Neki metodološki problemi u savremenom istraživanju socijalnih femininativa u srpskom jeziku. *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 20, 323-46.
- Tomić, S. (2021b). Srpski jezik između nauke i dogme, *Danas*, 26.9.2021. <https://www.danas.rs/nedelja/srpski-jezik-izmedju-nauke-i-dogme/> Datum pristupa 5.8.2025.
- Tomić, S. (22.3.2022a). Odbor za standardizaciju srpskog jezika - nekad i sad. *Danas*. <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/odbor-za-standardizaciju-srpskog-jezika-nekad-i-sad/> Datum pristupa 5.8.2025.
- Tomić, S. (2022b). Jezičko obrazovanje i rodni identiteti. Predavanje održano u Prajd info centru, 29.8.2022. https://www.instagram.com/p/ChrVvmps9TM/?img_index=belgradepride
- Tomić, S. (30.10.2022c). Procvat pseudostrukture. *Danas*. <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/procvat-pseudostrukture/> Datum pristupa 5.8.2025.
- Tomić, S. (21.6.2023). Jedan mogući pristup objašnjenju problema, utvrđivanju činjenica i razmatranju raspoloživih primera za javnu upotrebu rodno osetljivog jezika sa predlozima zadirektnu primenu i razradu modela. Izlaganje na trećem društvenom dijalogu „Kako do rodno osetljivog jezika?“, Novi Sad. <https://www.youtube.com/watch?v=WEBzzKeVxi0&t=3931s> Datum pristupa 5.8.2025.
- Tomić, S. (2024). „Veponizacija jezika“: Javni diskurs o rodno osetljivom jeziku. U: *Javni diskurs u Srbiji*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU (33). <https://javnidiskurs.rs/wp-content/uploads/2024/10/Javni-diskurs-u-Srbiji-PROGRAM-2.pdf>

- Tomić, S. (2026). Scholarly Gaslighting in the Serbian Anti-Gender Discourse. In: K. Fábíán (ed.). *The War on Gender and The Gender of War in Central and Eastern Europe*. London: Bloomsbury Publishing. (Rad u pripremi za štampu).
- Tomić, Z. (2000). *Komunikologija*. Beograd: Filološki fakultet.
- Vučković, D. (2006). Lezbejska i gej populacija u štampanim medijima. U: Lj. Živković (ur.). *Čitanka od A do Š o lezbejskim i ljudskim pravima*. Beograd: Labris (214-223).
- Vuksanović, J. (prir.). (2018). *Spisi Odbora za standardizaciju srpskog jezika XII-XV. Povodom dvadeset godina od osnivanja (1997-2017)*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Odbor za standardizaciju.
- Zaharijević, A. & Lončarević, K. (2020). Rod i ideologija: O pobuni protiv jednakosti. U: T. Tibor Várady & M. Pajvančić (ur.). *Rodna ravnopravnost – od jednakih prava do jednakih mogućnosti*. Beograd: SANU (29-44).
- Zaharijević, A. & Antonijević, Z. (2023). Gender Equality for Show: Serbian Performative Europeanization. In: A. Giorgi, J. Garraio & T. Toldy (eds.). *Religion, Gender and Populism in the Mediterranean*. New York: Routledge (88-105).
- Zaharijević, A. (2025). *Rod i region: Otpori, strategije, uticaji*. Beograd: Udruženje Feministički kulturni centar BeFem.
- Stanić, D., et al. (2021). Zaključci. U: D. Stanić & S. Tanasić (ur.). *Položaj srpskoga jezika u savremenom društvu: Izazovi, problemi, rešenja. Zbornik saopštenja s Okruglog stola održanog u Matici srpskoj 3. jula 2021. godine*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Odbor za standardizaciju srpskog jezika (265-280). <https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/Položaj%20srpskog%20jezika.pdf>
- Zaključci naučnog skupa „Srpski identitet, srpski jezik i Zakon o rodnoj ravnopravnosti”*. (25.1.2025). Srpska pravoslavna crkva. <https://spc.rs/sr/news/patrijarh//10575.zakljucci-naucnog-skupa-%E2%80%9Esrpski-identitet,-srpski-jezik-i-zakon-o%C2%A0rodnoj-ravnopravnosti%E2%80%9C.html>
Datum pristupa 3.8.2025.
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti*. (2021). Službeni glasnik RS, 52/2021.
- Zakon o upotrebi srpskog jezika u javnom životu i zaštiti i očuvanju ćiriličkog pisma*. (2021). Službeni glasnik RS, 89/2021.
- Zlotrg, S. (2023). Diskurs protiv rodno osjetljivog jezika. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, 26, 11-31.
- Živković, Lj. (ur.). (2006). *Čitanka od A do Š o lezbejskim i ljudskim pravima*. Beograd: Labris.